

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - קרית הבעש"ט פתח תקוה

"כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים" (במדבר ג', י"ג)

(יב) וְאֵנִי הִנֵּה לִקְחָתִי אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם.
(יג) כִּי לִי כָל בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הַקְדָּשְׁתִּי לִי כָל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאֲדָם עַד בְּהֵמָה, לִי יִהְיוּ אֲנִי ה'.

שאלה מרכזית

בפסוק י"ג מובא שכל בכור הוא לה' ממכת בכורות, שה' הכה כל בכור בארץ מצרים, והציל את בכורי ישראל, ועקב כך הקדיש אותם לו. אך לכאורה, מעלתו של הבכור כמקריב הקרבות כבר ידועה לנו מימי יעקב אבינו, שקונה את הבכורה מעשיו אחיו ככתוב בפרשת 'תולדות': "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב, מִכְּרָה כִּיֹּם אֶת בְּכֹרְתְּךָ לִי" (בראשית כ"ה, ל"א). ומסביר 'רש"י' את מהות מעלתו, שהוא זה שתפקידו להקריב קרבות להקב"ה: "בכרתך - לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה". וכן מובא ב'**מדרש רבה**' (בראשית פרשה ס"ג פסוק י"ג): "מה ראה אבינו יעקב שנתן נפשו על הבכורה. דתנינן עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורים, משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים". ויש להבין, האם מעלת הבכור כמקריב קרבות כבר מימי יעקב או רק ממכת בכורות.

הקדמה

ובתור הקדמה יש לציין שגם אצל יעקב לא נאמר בתורה במפורש, שהבכורה קשורה להקרבת קרבות, אלא דבר זה מוסבר במדרש ובחלק מהמפרשים, ונראה בהמשך שישנם מפרשים שלא מציינים את ענין הקרבות. וכן מובא בפירוש '**הריב"א**' לענין הקרבות: "מכרה כיום. ובשם ר' אהרן הכהן מצאתי מכרה כיום, כלומר לעתיד לבא שהעבודה בבכורות ואין אדם יכול לקנותה, אבל עכשיו שאין העבודה נוהגת מכור אותה לי. וזהו כיום כלומר כיום הזה שאין העבודה נוהגת". ואומר במפורש, שאז לא היתה נוהגת העבודה בבכורות. ואכן נמצא פרשנים רבים אחרים שאינם מציינים את ענין הקרבת קרבות אלא עניינים אחרים:

לשרת את האל יתברך - כך דעת '**ספורנו**': "מכרה כיום. כי בהיות היום כל מגמת פניך אל מלאכתך באופן שאתה כ"כ עיף שאינך מכיר הנוזיד, אין ספק שלא תוכל להתעסק בענייני הבכורה לשרת לאל יתברך ולעשות את הראוי לבכור".

יורש פי שניים ושהצער צריך לכבדו - כך דעת '**אבן עזרא**' שלא מציינ את ענין הקרבות אלא שתי מעלות אחרות: "והבכורה שיקח פי שנים בממון אביו. ויש אומרים שיש לבכור לעולם מעלה על הצעיר לקום מפניו ולשרתו כבן לאב". וכן '**רד"ק**' הולך בדרך זו, ומוסיף שכל זה היה מפני מנהג העולם.

רק פי שניים - דעת '**רשב"ם**' שמעלת הבכור היתה אז רק לענין פי שניים: "מכרה כיום - כלומר לאתגר מיד מכור לי חלק בכורתך הראוי לך בממון אביו".

רק שררה וכבוד - '**רבנו בחי**' סובר שבאותו זמן היה רק ענין של כבוד: "אין מעלת הבכורה שבאותו זמן להיות לו פי שנים בנכסיו אביו כמו שנצטוו בתורה אחר כך, אלא מעלת שררה וכבוד".

לסיכום עד כאן - לגבי מעמדו של עשוי, ראינו מקורות שעומדים על מעמדו כמקריב קרבות, וראינו מקורות שלא מציינים ענין זה אלא עניינים אחרים. אך הנה, לפנינו משנה מפורשת המדברת על עבודה בבכורות בתקופה הקדומה:

עד הקמת המשכן העבודה היתה בבכורות

דבר זה מפורש במשנה במס' '**זבחים**' (ק"י ע"ב): "עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות, ומשהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים". ומסביר '**רש"י**': "ועבודה בבכורות. כדכתיב וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלות, ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים" (שמות כ"ד, ה'). ואומר שם '**רש"י**': "את נערי - הבכורות". וביתר הסבר בתרגום '**יונתן**': "ושובר ית בוכרי בני ישראל ארום עד ההיא שעתא הוות פולחנא בבוכריא, דעד כדון לא איתעביד משכן זמנא ועד כדון לא איתיהיבת כהונתא לאהרן".

לדעת '**אבן עזרא**' אין להביא את הפסוק לגבי נערי בני ישראל כמקור, כי לדעתו אין הכוונה לבכורים: "וישלח את נערי - הם הבכורים בני הזקנים". גם '**רמב"ן**' מביא בתחילה שהכוונה לבכורות כדברי '**אונקלוס**', אך תמה: "ולא ידעתי למה יכנה הבכורות בלשון נערי, אולי בעבור שהזכיר הזקנים שהם אצילי בני ישראל, קרא הבכורות נערים". ואח"כ מביא על דרך הפשט כדברי '**אבן עזרא**': "ועל דרך הפשט נערי בני ישראל הם בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא, שלא נגשו אל אשה מעולם, כי הם הנבחרים בעם והקדושים בהם".

המחלוקת בין המפרשים היא, האם מנערי בני ישראל, יש להוכיח שעד הקמת המשכן העבודה היתה בבכורות, אך עצם קביעת המשנה וודאי מקובלת על כולם. ויש רק לברר האם המשנה מתכוונת לומר שהתקופה של עד הקמת המשכן כוללת גם את תקופת האבות.

רעיון מרכזי

והנה, לדעת המפרשים שיעקב קנה את הבכורה, לא בגלל ענין הקרבת קרבות אלא בגלל מעלות אחרות שהיו לו בתור בכור, אין קושי מהנאמר בפרשתנו פרשת '**במדבר**' שה' הקדיש את הבכורים רק לאחר מכת בכורות. אך לדעות שתמיד היתה מעלה של הבכור שהוא היה מקריב את הקרבות יש לשאול מפרשתנו, שכאן משמע שרק ממכת בכורות ה' קידש את הבכורים. וניתן להסביר בשני דרכים:

דרך א' - יעקב לא התכוון למעלת הבכור בזמנו אלא מה שיהיה בעתיד לבא

על פי בעל '**נחלת יעקב**' ניתן להסביר, שבאמת עבודת הקרבות ע"י הבכורות תהיה רק בעתיד, ויעקב הסביר לעשיו מה יהיו חובות בני עשיו בעתיד: "ולזה אתי שפיר מה שפרש"י (כ"ה, ל"ב) ששאל עשו מה מעלת הבכורה, ואמר לו שהעבודה בבית המקדש בבכורים, והנכנס לבית המקדש שתוי יין ובפרועי ראש חייב מיתה. והנה בית המקדש לא היה עדיין ולא היה עתיד להיות בימיו ומה היה ענין ליעקב לומר בדברים האלה, אלא ודאי כך היה הענין, ששאל עשו מעלת הבכורה, ואמר לו האמת שמעלתו גדול מאוד שבניו יעבדו להשי"ת וינתן להם קדושת הארץ ובהמ"ק והתורה, ועשו מאס מאוד בקדושת הארץ ובעבודת השי"ת, ומאס במעלות הארץ, שלא היה רוצה שיהיה עליו השגחת השי"ת להענישו, ולזה אמר (שם) אנכי הולך למות כשאכנס תחת השגחת השי"ת ולמה זה לי בכורה, וסילק עצמו מחלק בכורה שניתן לו במתנה ומחל לאביו שיתנה ליעקב".

דרך ב' - מעמד הבכורות בעבודה מתחלק לשתי תקופות

ועוד נראה לומר, שיש לחלק את מעמד הבכורות לגבי עבודת הקרבנות לשתי תקופות, עד מכת בכורות, וממכת בכורות עד מעשה העגל. **'המזרחי'** לגבי נערי בני ישראל מסביר: **"את נערי הבכורות. שעדיין לא חטאו בעגל ועומדים בקדושתן ראשונה, ד"קדש לי כל בכור", שלא נבחרו הכהנים והלויים במקומם עד לאחר שחטאו בעגל". ומשמע**, שקדושת הבכורים לא היתה מאז ומתמיד מעצם היותם בכורים, אלא רק לאחר מכת בכורות שה' אמר 'קדש לי כל בכור'. וזה היה עוד לפני חטא העגל, ורק לאחר חטא העגל הועבר התפקיד לכהנים וללוויים. אך עדיין צריך להבין אז מה היה מעמד הבכורות בתקופת יעקב, וזאת נסביר על דברי **'מהר"ל'**.

'מהר"ל' בספר **'גור אריה'** אומר: **"... ונראה לי דווקא גבי כהונה שזכתה לו התורה, וישראל זר הוא נחשב (רש"י ויקרא כב, יב), אבל קודם מתן תורה שהיתה העבודה בבכורות (זבחים ק"ב ע"ב) מפני שהוא ראוי לכבוד, ולא מצאנו שזכתה לו מדין התורה, אלא שכך הוא מן הסברא והמשפט שיהיה הבכור הגדול והחשוב - עובד, ולפיכך יכול למכור, דהא שלו הוא הכבוד, ויכול למחול".**

ומשמע מדבריו, שקודם מתן תורה היתה עבודה בבכור רק מצד מעלתו שראוי לכבוד, והסברא מחייבת שבכור שהוא החשוב יעבוד, ונראה מדבריו שזה נכון גם לגבי התקופה שממכת בכורות עד מעשה העגל. אך לפי **'המזרחי'** משמע שממכת בכורות העבודה היתה שייכת להם בגלל קדושתם. בכל אופן, מובנים הדברים, שאין סתירה בין מעמד עשוי, להקדשת הבכורים במכת בכורות. שעד מכת בכורות, הם עבדו בקרבנות רק בגלל שנתנו להם כבוד בתור הבכורים. אך ממכת בכורות ה' הקדיש אותם לעבודת ה'.

"קדש לי כל בכור"

לאחר מכת בכורות שבה נאמר: **"... וה' הפה כל בכור בארץ מצרים... וכל בכור בהמה" (שמות י"ב, כ"ט)**, אומר ה' למשה: **"קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובהמה לי הוא" (שמות י"ג, ב)**. והקשר בין הדברים מובא גם בפסוק **"ג בפרשתנו: "כי לי כל בכור ביום הכהני כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה, לי יהיו אני ה'".** וכן רש"י אומר אצלנו: **"לי הוא - לעצמי קניתיים ע"י שהכיתי בכורי מצרים".** ועדיין צריך להבין את הקשר בין הדברים.

'רבי יוסף בכור שור': **"קדש לי - שיהיו מקודשים לי משאר בני ישראל שהוספתי להם נס להצילם מן מכת בכורות, וכן כתוב "כי לי כל בכור ביום הכהני כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי". כלומר, שנעשה לבכורי ישראל נס שלא מתו במכת בכורות, לכן מקודשים יותר משאר בני ישראל. ועדיין צריך להבין, למה נחשב לנס, זה שלא מתו עם בכורי מצרים. ובפרשתנו מסביר אחרת: "שהכיתי בכורי מצרים שבביל ישראל, דין הוא שיתנו לי בכוריהם לשרתני".**

ואכן, בעל **'צירו המור'** מסביר בצורה קצת שונה: **"ואמר קדש לי כל בכור. להורות על הנס הגדול שעשה השם עם ישראל בהריגת בכורי מצרים, ולכן ראוי לקדש בכורי ישראל". כלומר, בזה שמקדשים את בכורי ישראל, בזה בא לידי ביטוי הנס שהיה בהריגת בכורי מצרים, ומשמע, שלא היה נס בזה שבכורי ישראל לא נהרגו.**

ולפי הדעות שלא מקשרות את מעלת עשוי לעבודת הקרבנות, אז גם ממקורות אלו, רואים שהקשר בין הבכורים לעבודת המשכן התחילה רק לאחר מכת בכורות. אך לדעות שיעקב קנה את הבכורה מעשיו, כי כבר אז הבכורות היו אלו שעבדו, אז נסתמך על פירוש **'רשב"ם'** שאומר: **"באדם - עבודה מתחילה היתה בבכורות".** שהקב"ה הקדיש דווקא את הבכורים, בגלל שמתחילה היתה העבודה בבכורות.

"ואני הפה לקחתי את הלויים מתוך בני ישראל תחת כל בכור"

ויש לברר - האם תפקידם היה שווה? הרי לגבי הבכורים היה מדובר על עבודת הקרבנות, ואילו הלוויים שירתו במשכן, אך עבודת הקרבנות ניתנה לכהנים?

ואמנם, לדעות שלבכורים לא היתה מעלה של עבודת הקרבנות, נסביר בפשטות, שבמכת בכורות שה' הקדיש לו את הבכורים ונתן להם את התפקיד לשרת במשכן, ולאחר מעשה העגל העביר את התפקיד ללוויים. אך לדעות שסוברים שלבכורים היה מתחילה התפקיד להקריב קרבנות, אז למה כאשר החליף אותם בלוויים, הוא נתן להם רק תפקיד לשרת במשכן.

ומסביר בעל **'שפתי כהן'** שבמכת בכורות הם התקדשו להיות כהנים, כמו שנהגו הבכורים מתחילה מתוקף חשיבותם. ולאחר שעבדו עבודה זרה לא נפסלו לגמרי, אלא רק מעבודת הקרבנות, אבל בקדושתם הם עומדים, וצריכים פדיון שנאמר (שם, י"ג) וכל בכור אדם בבניך תפדה, והיו יכולים לשרת במשכן, אלא שה' החליף אותם בלוויים שהם אלו שישרתו במשכן. וכן אומר **'מלבי"ם'**: **"כי לי כל בכור... אומר - כי לי כל בכור שבכ"ז נשארו הבכורים מקודשים לי כמ"ש במדרש שכל מקום שאומר - "לי" הוא דבר קיים לעולם, כי ביום הכהני כל בכור הקדשתי אותם לי, ועי"כ לי יהיו, ישארו לי גם לעתיד וצריכים פדיון".** וכן אומר בעל **'העמק דבר'**: **"לי יהיו. לדעת הספרי ד-לי - לדורות. פי' לי יהיו, דעד היום יש בבכור סגולה מיוחדת משארי אחיו אלא שנפסלו לעבודה".**

ונראה שניתן לדייק זאת מפסוק י"ג: "כי לי כל בכור ביום הכהני כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה, לי יהיו אני ה'". כי לכאורה ישנה כאן כפילות משולשת, שבתחילה אומר - **'כי לי כל בכור'**, ובהמשך שוב - **'הקדשתי לי כל בכור בישראל'**, ולבסוף פעם שלישית - **'לי יהיו. ועוד, יש לדייק בהבדלי הנוסח, שבתחילה אומר 'כל בכור', ובפעם השניה נאמר 'כל בכור בישראל' בתוספת 'הקדשתי', ולבסוף בלשון עתיד - 'לי יהיו'.**

ונראה לומר, שתחילת הפסוק כולל רק את הפסקה - **'כי לא כל בכור'** ומדבר על מעמד הבכורים בתקופה הקדומה, שכל בכור היה לו מעמד מיוחד אצל ה'. ולא כתוב בתחילה **'בישראל'** כי מדובר על מעמד הבכורים מאז בריאת העולם. הפסקה השניה היא - **'ביום הכהני כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל'**, כי במכת בכורות ה' עשה פעולה נשגבה יותר, שהקדיש אותם לו, אך רק מבני ישראל ולא מכל העולם. ובתחילה לא היתה בהם קדושה, אלא שעבדו כי יש לכבד את הבכור. ולבסוף אומר - **'לי יהיו'** בלשון עתיד, ואפשר להסביר על פי דברי **'אור החיים'** הקדוש שאומר על פסוק **'מ"ה'** לגבי הלוויים: **"והיו לי הלויים אני ה' - הכונה במאמר אני ה', לומר שהגם שאמר ז"ל עתידה עבודה שתחזור לבכורות לא ירדו הלויים מהיות לה', והוא אומר והיו לי אני ה', כשם ששמי לעולם ועד, כמו כן יהיו לי הלויים",** שגם בפסוק זה שמדבר על הבכורות אומר **'לי יהיו'** שבעתיד הבכורות יחזרו לעבודה.

לע"נ הנרצחים והחללים, לרפואת כל הפצועים, להחזרת כל החטופים, ולהצלחת צה"ל וכל עם ישראל, בעזרת ה' תשועת ה' כהרף עין. ביחד ננצח.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד מוקדשים לע"נ: ר' ישראל יצחק בן יעקב קנר ז"ל. ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנום ז"ל. ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'. ולע"נ אחי היקר ר' גרשון מאיר אינגבר ז"ל שנלב"ע בחוה"מ פסח תשפ"ה

עברנו ללמוד בבית הכנסת 'קהל חסידים'. ניתן להאטרף גם דרך הזום, וגם דרך הטלפון, לפרטים נא לפנות למייל למטה.

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת פסחים. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net